

IZ POLJOPRIVREDE STRANIH ZEMALJA

INŽ. BOGDAN ŠESTAŃ,
POLJOPRIVREDNI FAKULTET, ZAGREB

POLJOPRIVREDA PAKISTANA

Proces raspadanja britanskog kolonijalnog carstva doveo je nakon II svjetskog rata do velikih promjena u ogromnim prostranstvima Azije. Na indijskom potkontinentu stvorene su dvije samostalne države: Indija i Pakistan.

Dugogodišnja kolonijalna eksploatacija, nizak stepen razvitka proizvodnih snaga, zapleteni nacionalni problemi – sve je to već prilikom formiranja države stvorilo Pakistanu niz ozbiljnih poteškoća i problema, za čije rješenje 1947. godine nisu postojala ni potrebna materijalna sredstva ni organizirane društvene snage.

Pakistan je stvoren od onih dijelova bivšeg indijskog carstva, gdje žive narodi islamske religije, veoma različiti po jeziku, kulturi i tradicijama. Neposredno nakon stvaranja novih država došlo je zbog vjerskog fanatizma i kulturne zaostalosti do velikih progona koji su doveli do ogromnih migracija stanovništva – iz Indije je u Pakistan pobjeglo oko 10 milijuna ljudi, pretežno siromašnih seljaka i bezemljaša, a sa područja Pakistana je u Indiju otišlo oko 8 milijuna Hindusa i Sikha. Izbjeglence su došle obično bez ikakve imovine u nove uslove života i rada, morali su započeti svoju egzistenciju iznova – a sve se to osjeća još i danas u životu i privredi zemlje.

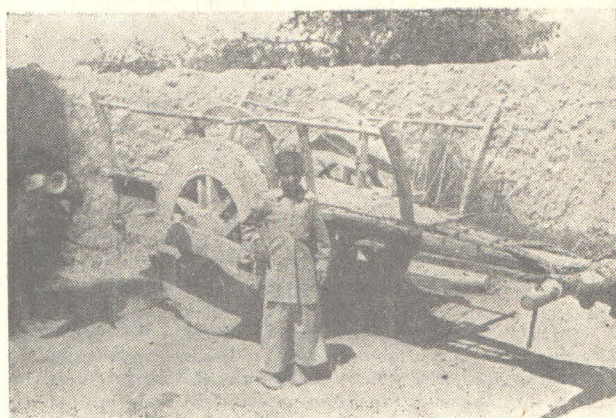
Pakistan zaprema površinu od 948.000 km², a sastoji se od zapadnog dijela koji ima 806.300 km² sa 37 milijuna stanovnika, te istočnog sa 141.700 km², ali sa 50 milijuna stanovnika. U zapadnom Pakistanu je napučenost slabija – sa oko 45 stanovnika po km², ali zato istočni Pakistan spada među najnaseljenija područja svijeta, gdje na 1 km² živi čak 350 stanovnika. Oba dijela države prostorno su odvojena teritorijem Indije sa oko 2000 km zračne linije, što stvara ogromne probleme u jedinstvenom privrednom razvitku zemlje.

Porast stanovništva je vrlo visok, godišnja stopa priraštaja iznosi 1,8%, što znači oko 1,5 milijun novih stanovnika godišnje. Privreda je nerazvijena, zasniva se na zaostaljoj poljoprivredi, od koje živi preko 80% stanovništva. Obradene zemlje je nedovoljno, na jednog stanovnika dolazi tek 0,22 ha. Nacionalni dohodak je vrlo nizak, svega oko 40 dolara na stanovnika, a u toku zadnjih 10 godina rastao je godišnje po neznatnoj stopi od 0,4%. Poljoprivreda daje 57% bruto produkta, ali učestvuje sa 80% u vrijednosti izvoza (juta, pamuk, čaj, vuna, kože itd.). Prehrana stanovništva je nedovoljna, dnevna količina kalorija iznosi svega oko 2100, dok bi minimum trebao biti bar 2300. Glavni dio hrane daju žitarice, pšenica i riža. Povećanje proizvodnje prehrambenih proizvoda nailazi na velike poteškoće, pa nad Pakistanom (kao i mnogim drugim zemljama Azije) još uvijek bdiye avet Malthusove teorije, koju je u ostalom svijetu savremeni razvitak proizvodnih snaga već davno likvidirao.

Zapadni Pakistan je pretežno aridno područje, gdje oborine, osim na sjeveru, godišnje iznose svega oko 100 mm. Ljetne su temperature vrlo visoke, 40–50 stupnjeva Celzija, dok su zime blage. Velik dio toga područja pokrivaju rijetko naseljene pustinje, gdje se kreću nomadski stočari u potrazi za oskudnom pašom. Ustvari, zapadni Pakistan je ogromna ravnina, gdje su obrađene i otete od pustinje samo one površine, dokle dopiru kanali sistema za navodnjavanje. Polja su zasijana pretežno pšenicom, manje pamukom, sirkom, prosom, slanutkom i lucerkom, a na plodnim terenima u malim plantažama uzgajaju se citrusi, mnogo banana i ostalo južno voće.

Istočni Pakistan je posve različit, leži u suptropskom području u delti velikih rijeka Gangesa i Brahmaputere. U toku ljetnih mjeseci u doba monsuma pada od 1000 do

5000 mm oborina a zima je suha. Dok je ljeti čitavo ovo područje bujno zeleno i maksimalno obrađeno, dotle zimi 75% svih površina leži pusto i neobrađeno zbog pomanjkanja vode. Čitava proizvodnja ovog područja podređena je riži, koja na mnogo malih parcelica jedino može osigurati oskudnu prehranu mnogobrojnog stanovništva. Ovdje se uzgaja i juta, najvažnija komercijalna kultura Pakistana, glavni izvor deviznih prihoda. Čitav istočni Pakistan je područje sitnih proizvođača, a način gospodarenja i života je vrlo sličan onom u području Žute Rijeke u Kini.

Tipična seljačka kola

Pakistan ima malo obradivih površina a one iznose svega oko 24 milijuna ha, odnosno 26% od ukupnih površina. Šume pokrivaju svega 4.200.000 ha ili 4% ukupnih površina, a pašnjaci su vrlo slabi, pod djelovanjem erozivnih procesa zbog pretjeranog i nekontroliranog napasivanja. Struktura sjetve vrlo je nepovoljna. Oko 75% zasijanih površina nalazi se pod žitaricama, pšenicom u zapadnom i rižom u istočnom Pakistanu. U razdoblju od 1948–1957 god. godišnje je zasijavano 9.058.000 ha rižom, 4.266.800 ha pšenicom, 916.000 ha »bajrom« (jestivi muhar-pennisetum typhoides), 506.000 ha sirkom, 405.200 ha kukuruзом, 228.000 ječmom i 1.148.800 ha slanutkom. Od industrijskog bilja uzgajala se na 343.600 ha šećerna trska, na 681.600 ha repica i gorušica, 1.270.800 ha pamuk, 618.000 ha juta, 30.000 ha čaj i 76.000 ha duhan. Krmnog bilja ima neznatno, na zapadu je to pretežno lucerka, dok na istoku, zbog konkurencije čovjek-stoka, na oranicama krmnog bilja i nema.

Stočarstvo je slabo razvijeno, proizvodne stoke gotovo i nema. U zapadnom Pakistanu dominira bivoli, magarac, koza, razne gruborune ovce i deve, dok u istočnom Pakistanu zakrčljalo govedo domaćih pasmina.

Prinosi kod većine kultura su vrlo niski, prosječni prinosi u razdoblju 1948–1957. iznosili su kod riže 9,2 q/ha, pšenice 8,08 q/ha, kukuruza 9,97 q/ha, pamuka 2,10 q/ha i duhana 10,9 q/ha. U tom razdoblju postignuto je izvjesno povećanje kod prinosa industrijskog bilja, dok su prinosi kod žitarica čak i nešto pali.

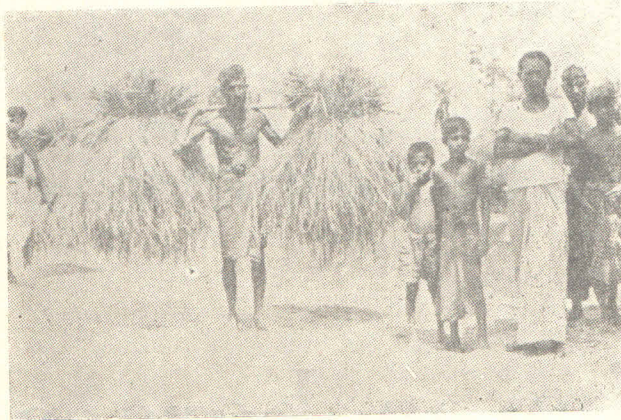
Ovako niski prinosi dovode do nestašice hrane, pa uvoz žitarica (pretežno pšenice iz poljoprivrednih viškova SAD) svake godine predstavlja problem za i onako težak finan-

cijski položaj nove države. Godišnji uvoz žitarica porastao je od 50-60.000 tona od 1947-1950. godine na prosječno 1 milijun tona u toku protekle četiri godine. Razloga za ovako nisku proizvodnju ima mnogo, korijen je svakako u općoj zaostalosti sredstava za proizvodnju, te u vrlo nepovoljnoj agrarnoj strukturi.

Obrada zemljišta je nedovoljna, u zemlji ima danas svega 4-5000 traktora, od kojih su trećina gusjeničari, koji se ne koriste u proizvodnji, već služe za izgradnju puteva, bušenju bunara i izvođenju raznih melioracionih radova. U zapadnom Pakistanu koriste se za obradu bivoli, a od ratila pretežno ralice, pa je obrada plitka i nedovoljna, dok se u istočnom Pakistanu koristi za rad domaće govedo, koje je zbog permanentnog gladovanja posve nesposobno za ikakav teži rad.

Velik problem predstavlja fertilizacija tla. Stajskog gnojiva ima malo, a i to se pretežno koristi kao gorivo u domaćinstvima. Umjetna gnojiva gotovo su nepoznata, tek se 1952. god. započelo s njihovim uvozom, prosječna potrošnja po razdoblju 1952-1957 iznosila je godišnje ukupno 75.000 tona, tj. oko 3,5 kg po jednom hektaru obradive površine. Financijske poteškoće zemlje ne dozvoljavaju da se uvoz gnojiva znatnije poveća, ali u zadnjim godinama pristupilo se izgradnji nekoliko tvornica dušičnih gnojiva.

Značajan razlog niskih prinosa je i neadekvatan i nedovoljan način natapanja. Natapanje ima u Pakistanu ogromnu tradiciju još iz doba vladavine Mogulskih careva, a i za vrijeme britanske vladavine sagrađen je irigacioni sistem, koji koristi vodu rijeke Ind i njezinih velikih pritoka. Ovaj sistem je najveći u svijetu, samo stari sistem brane Sukkur ima npr. kanalsku mrežu dulju dva puta od duljine ekvatora! Brzi porast stanovništva doveo je, međutim, do toga, da su stalno proširivane natapane površine, a da nije usporedo povećavana i količina vode. Zbog

Žetva riže u Istočnom Pakistanu

toga su raspoložive količine vode nedovoljne za visoku proizvodnju, premda se zbog pomanjkanja vode godišnje ostavlja preko 25% površina oranica pod ugarom. Doze vode za pojedina natapanja su nedovoljne, pa zbog toga dolazi do pojave ubrzavanja kretanja lako topivih soli evaporacijom prema površini i velika prostranstva se zaslanišu. Samo na području bivše provincije Pendžap je oko 3 milijuna ha zaslanišeno sa preko 20%, a oko 1,2 milijuna ha je već potpuno onesposobljeno za proizvodnju. Prilikom izgradnje irigacionih sistema nije bilo pravilno riješeno pitanje odvodnje, a osim toga na mnogim mjestima voda prolazi kroz nasipe kanala, što sve dovodi do zamočvarivanja zemljišta i njegovog gubitka za proizvodnju.

Današnja vlada Pakistana potpuno je svjesna presudne važnosti, koju ima navodnjavanje za poljoprivrednu proizvodnju, pa je 1960. g. zaključen sa Indijom sporazum o korištenju voda rijeke Ind, a izrađen je velik program radova, gdje se predviđa izgradnja sistema kanala, brana,

umjetnih jezera i hidroelektrana, kao i osvajanje novih površina i melioracije postojećih. Prema tome sporazumu sve će zapadne pritoke rijeke Ind koristiti Pakistan, a istočne Indija. Izvođenje radova koštati će oko 1 milijardu dolara, pa je to jedan od najvećih poduhvata te vrste u savremenoj historiji. Radovi će se financirati djelomično zajmom Svjetske banke, a djelomično kao pomoć SAD i nekih drugih država.

Ozbiljna smetnja u razvitku poljoprivrede su i zaostali agrarni odnosi. U momentu stvaranja države u poljoprivredi je postojao znatan broj veleposjednika polufeudalnog tipa s mnogobrojnim napoličarima i zakupcima, a uz njih ograničan broj siromašnih sitnih seljaka. Vlada sadašnjeg predsjednika Ajub Kana izvršila je odmah nakon preuzimanja vlasti 1958. godine agrarnu reformu, kojom je veleposjed znatno ograničen, a oduzeta zemlja predata je seljacima na 25 godišnju otplatu. Od veleposjeda, danas je ostalo još nešto imanja, naročito u plodnim područjima s intenzivnim kulturama, dok inače u zemlji potpuno dominira sitni seljački posjed. Istočni Pakistan ima npr. 6,5 milijuna seljačkih gospodarstava s prosjekom od 1,4 ha obradive površine! Slična je situacija i u zapadnom Pakistanu, samo što je tamo prosječno gospodarstvo nešto veće, od 3-5 ha. Još uvijek ima mnogo napoličara i zakupaca. U istočnom Pakistanu je npr. 38% svih gospodarstava i 44% površina obuhvaćeno vrlo zaostalim napoličarskim sistemom, gdje zakupac čak nije ni pravno zaštićen na duži rok trajanja ugovora. Ovi odnosi predstavljaju veliku smetnju razvitku poljoprivrede i državni organi poduzimaju mjere, da ovo pitanje riješe.

Probleme sitnih seljaka nastoji se riješiti pomoću zadruga i država je počela poklanjati zadrugarstvu veliku pažnju. Zadruge su stvarali državni organi, one pružaju članovima sjeme, umjetni gnoj, sprave, alate, sredstva za zaštitu bilja i kredite. Zadruge su dosta brojne u centralnom dijelu zapadnog Pakistana, gdje su naseljavane izbjeglice iz Indije. Kod osnivanja zadruga svaka je porodica dobila 5 ha zemlje, koju mora otplatiti kroz 25 godina. Te zadruge u selu često grade škole, džamije, ambulante, organiziraju pripusne stanice, male prodavaone i slično. Svaki član mora davati zadrugi godišnje 40% svojih proizvoda (pretežno pšenica i pamuk) iz čega zadruga plaća troškove i svoj personal dok izvjestan dio odvaja u fondove.

Od zadrugarstva se u Pakistanu veoma mnogo očekuje, proučavaju se inostrana iskustva, koriste se razni eksperti, a velik interes postoji i za iskustva Jugoslavije na tom polju. Još uvijek, međutim, nije nađen definitivni put i prikladne metode rada, pa se javljaju tendencije rješavanja problema administrativnim putem. Planiraju se razni propisi i obavezne mjere, ima i prijedloga o uvođenju u zadruge nekih elemenata u tipu seljačkih radnih zadruga.

Razvitkom poljoprivrede rukovodi ministarstvo poljoprivrede centralne vlade Rawalpindi, sa sekretarijatima za zapadni Pakistan u Lahore i Dacci za istočni Pakistan. U zemlji postoje 4 poljoprivredna fakulteta, te priličan broj naučno-istraživačkih ustanova, sa znatnim brojem specijalista, školovanih uglavnom u Velikoj Britaniji i SAD. Te institucije postigle su vrlo interesantne i značajne rezultate u selekciji pamuka, jute, citrusa i šećerne trske, kao i u zaštiti bilja, međutim nedostaje efikasna poljoprivredna služba, koja bi ova naučna dostignuća provela u praksu.

Razvitku poljoprivrede poklanja se u petogodišnjem planu razvitka Pakistana prioritetni značaj, a povoljan razvitak odnosa između Pakistana i naše zemlje omogućava, da se tamo afirmira iskustvo naših poljoprivrednih stručnjaka, te da se još više proširi izvoz investicione i ostale opreme naše industrije.